ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

PREOȚI ROMÂNI ÎN SATELE DE LA IZVOARELE HÂRTIBACIULUI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Nicolae TEȘCULĂ
Muzeul de Istorie Sighișoara

Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century

ABSTRACT

We consider the compilation of biographies of village priests to be a valuable resource for understanding the Romanian intellectual elite in the first two decades of the 20th century. In this regard, we would like to present the biographies of the priests from three villages located at the source of the Hărtibaciu River: Brădeni, Retiș, and Țeline. These villages were part of the Orthodox Deanery of Sighișoara. Aspects of the lives of priests Nicolae Dobre and Andrei Moldovan from Brădeni, Ioan Manoviciu from Retiș, and Nicolae Enciu from Țeline are presented.

They are priests involved in the life of their communities, not only in ecclesiastical matters, but also in national, cultural, and educational matters. They have taken care of repairing existing churches and have built new churches in some villages. They have been involved in the life of their communities by supporting Romanian cultural and philanthropic activities carried out both locally and at the level of the Deanery.

Although, with the exception of Andrei Moldovan, who would become an Orthodox bishop, the activities of the other priests were limited to the communities in which they worked, all of these priests carried out their pastoral mission with devotion. They became involved in the national movement of the Transylvanian Romanians and paved the way for the great act of December 1918.

Cuvinte-cheie: preoți, biserică ortodoxă, sate, Hârtibaciu, mișcare națională.
Key words: priests, Orthodox Church, villages, Hârtibaciu, national movement.

În vederea realizării unei imagini complete a vieții social-politice și culturale a românilor din Sighișoara și împrejurimi la începutul secolului XX credem că este nevoie de a evoca biografiile unor preoți aflați în satele din jurul Sighișoarei. Considerăm acest demers ca fiind unul normal și recuperator, deoarece acești preoți au fost foarte activi în plan economic, cultural și filantropic. Toți au gravitat în jurul orașului Sighișoara, care era cel mai important centru urban din zonă. Fără excepție sunt preoți de confesiune ortodoxă, slujitori în parohiile din jurul Sighișoarei.

Nu avem de-a face cu biografii unitare. Asupra vieții unora sursele istorice s-au dovedit a fi mai bogate, iar asupra altora informațiile sunt destul de sumare. Toți, însă, într-o măsură mai mică sau mai mare au luat parte la evenimentele de la început de secol XX, care au culminat la 1 Decembrie 1918 cu Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia.

Protopopiatului ortodox Sighișoara, înființat la începutul secolului XIX, după reorganizarea protopopiatelor din Arhiepiscopia Ortodoxă Română din

Transilvania din 1882, îi intraseră în componență și trei parohii de la izvoarele râului Hârtibaciu. Este vorba de satele Hendorf (azi Brădeni, jud. Sibiu), Retișdorfu (azi Retiș, jud. Sibiu) și Țeline (azi jud. Sibiu)[1].

Una dintre marile comunități românești ortodoxe din zonă era cea din satul Hendorf. Din această parohie episcopul Vasile Moga l-a numit în 1818 pe preotul Elie Medrea protopop al Sighișoarei. Acesta va îndeplini această funcție până în anul 1838[2]. Același episcop a oficiat slujba de sfințire a Bisericii din Hendorf în anul 1839[3].

Din anul 1875 și până în anul 1913 această parohie va fi condusă de preotul Nicolae Dobre (1852-1913)[4]. Acesta s-a născut în satul Hendorf la 10 aprilie 1852. Era fiul preotului Nicolae Dobre din localitate. Primele studii le va face la Gimnaziul Evanghelic din Sighișoara[5]. Va urma, apoi, cursurile Institutului Pedagogic-Teologic din Sibiu, pe care le va termina în anul școlar 1873-1874[6]. Se va căsători cu Maria, născută Șiandru[7]. Este posibil ca soția sa să fie fiica preotului Vasile Șiandru, din satul Țeline și soră a magistratului sighișorean, Ioan Șiandru[8].

Am reușit să identificăm o fiică a preotului, pe Ana. Aceasta se va căsători la 11/22 iulie 1899 cu Vasile Răduleț, „cleric absolut, ales capelan în Hendorf”[9]. Practic, Vasile Răduleț va obține acest post în urma căsătoriei, pentru a-l ajuta în slujirea credincilor pe „neputinciosul paroh Nicolau Dobre”, care era bolnav, după cum apare în anunțul publicării concursului de capelan în coloanele *Telegrafului Român*[10]. Ginerele său va sluji alături de socru până în anul 1911, când va pleca din parohie, iar Nicolae Dobre se va pensiona. Noul preot ales va fi Andrei Moldovan din Apold[11].

Revenind la preotul Nicolae Dobre, acesta se va îngriji de nevoile bisericii din sat și de instituția școlară de pe lângă biserică. Se va dovedi a fi un foarte bun administrator. Astfel, în urma diligențelor întreprinse la autorități, va primi

[1] Telegraful Român 1882, p. 6.
[2] Teșculă 2024, p. 20.
[3] Grama 1996, pp.173-174.
[4] Telegraful Român 1913, p. 851.
[5] Arhiva Sighișoara 1864/65, nenumerotat.
[6] Roșca, 1911, p. 152.
[7] Telegraful Român,1907, p. 387.
[8] Ioan Șiandru (1837-1897), fiu al preotului Vasile Șiandru din Țeline (azi jud. Sibiu), absolvent al Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara. A fost jurist de profesie și va lucra în cadrul Magistratului Sighișoara până la decesul său, survenit în anul 1897. A îndeplinit diverse funcții administrative, cea mai importantă fiind cea de senator al urbei. A activat în cadrul Bisericii Ortodoxe din localitate, fiind președinte al Consiliului Parohial. De asemenea, a fost membru al Sinodului Arhidiecezan de la Sibiu, deputat din partea Sighișoarei. Vezi: Teșculă, 2024, pp.122-128.
[9] Telegraful Român 1899, p. 287.
[10] Telegraful Român 1899/a, p. 212.
[11] Tribuna 1911, p. 8.

în anul 1885 de la guvernul maghiar suma de 500 de florini pentru nevoile școlii[12], iar în anul 1887 alți 50 de florini[13]. De asemenea, în anul 1898 va face lucrări ample de reparații la biserică și va ridica un nou edificiu pentru Școala Confesională, care va fi ridicată din piatră și cărămidă. Tot acum va reuși să cumpere o casă, care va fi casă parohială[14]. A primit pentru nevoile bisericii, în anul 1903, suma de 220 de coroane din partea românilor ardeleni emigrați în America de Nord[15].

A participat la activitățile protopopiatului Sighișoara, unde îl găsim activ la conferințele preoțești. De pildă, la conferința din 26 noiembrie 1903 va susține o conferință intitulată: „Compunerea unui plan cronologic, care să cuprindă tote obligațiunile oficiale ale unui paroh în decursul unui an, cum și timpul pentru îndeplinirea lor”[16].

A fost un om cu spirit filantropic. În anul 1904 a susținut financiar „producțiunea teatrală a tinerimii din Hendorf” organizată cu scopul ridicării unei biblioteci școlare[17]. A donat bani: „Pentru masa studenților de la Gimnaziul Ortodox Român din Brașov” în anul 1906[18], iar în 1911 pentru înființarea muzeului școlar al „Seminarului Andrean” din Sibiu[19]. De asemenea, a contribuit cu suma de 150 de coroane în anul 1902 pentru ridicarea Catedralei Mitropolitane din Sibiu, iar ginerele său Vasile Raduleț cu 120 de coroane[20]. Nu va uita nici nevoile comunității vecine, Țeline și a acordat suma de 200 de coroane pentru ridicarea bisericii de aici, în anul 1907[21].

În scopuri culturale a donat în 1905 suma de cinci coroane pentru Societatea de Lectură „Andrei Șaguna” din Sibiu,[22] iar în 1911 pentru muzeul Institutului Pedagogic-Teologic din Sibiu a donat următoarele cărți: „1. Gramatica românească a lui Radu Tempea din 1797; 2. Sinopsis, adică cuprinsul pe scurt al Sfintei Scripturi de ierodiaconul Grigore Râmniceanul”[23]. Nu în ultimul rând, în plan economic a devenit, la 1911 membru al comitetului director al Băncii „Târnăveana” din Sighișoara[24].

[12] Gazeta Transilvaniei 1885, p. 2.
[13] Gazeta Transilvanei 1887, p. 1.
[14] Tribuna 1897, p. 386.
[15] Foaia Poporului 1903, p. 418.
[16] Telegraful Român 1903, p. 546.
[17] Telegraful Român 1904, p. 43.
[18] Anuarul 1907, p. 117.
[19] Telegraful Român 1911, p. 317.
[20] Telegraful Român 1902, p. 442.
[21] Telegraful Român 1907, p. 387.
[22] Telegraful Român 1905, p. 157.
[23] Anuarul 1912, p. 96.
[24] Gazeta Transilvaniei 1911, p. 4.

Nicolae Dobre părăsește această lume la 30 august 1913, stil nou: „în etate de 61 de ani și 38 de ani de preoție fiind înmormântat în cimitirul din Hendorf, luni 1 septembre 1913”[25]. Îi va urma în funcția de preot Andrei Moldovan.

Andrei Moldovan s-a născut la 2/15 Iulie 1885 în Apold. Era absolvent de șapte clase gimnaziale[26] și absolvent al Institutului Pedagogic-Teologic din Sibiu, secția pedagogică din anul 1905/06[27]. După care urmează studiile teologice la Institutul Pedagogic-Teologic din Arad, între 1907[28]-1910[29]. A activat înainte de căsătorie ca învățător în Cetatea de Baltă (azi jud. Alba) din 1906 și din 1910 în Ferihaz (azi Albești, jud. Mureș)[30]. Era căsătorit cu Valeria Suciu din Abrud[31]. În anul 1919 aveau trei copii: Olimpia născută în 20 noiembrie 1911, Corneliu născut în 27 iunie 1914 și Valeria născută în 19 septembrie 1917[32].

Andrei Moldovan a fost ales preot în Hendorf la 25 noembrie 1911[33] și instalat la 12 decembrie 1911[34]. Din cauza atitudinii sale românești a fost deținut la Cluj între 1 septembrie - 4 noiembrie 1916, după care va fi înrolat pe front, unde l-a prins sfârșitul primului război mondial[35]. După Mare Unire, între 1923-1950, devine preot misionar pentru parohiile ortodoxe române din Statele Unite ale Americii, dintre care amintim: Gary, în statul Indiana și Arkon, în statul Ohio. În anul 1950, văduv fiind, este tuns în monahism și devine episcop al românilor din Statele Unite. Va păstori pe românii din această parte a lumii până la moartea sa la 14 martie 1963 în Detroit. În calitate de episcop, este delegatul Patriarhiei Ortodoxe Române la prima consfătuire panortodoxă din Rodos în anul 1961[36].

Un sat vecin cu Hendorf și parte a Protopopiatului Ortodox Român al Sighișoarei era Retișdorfu (azi Retiș, jud. Sibiu). Era o veche comunitate majoritar românească, care la începutul secolului al XIX-lea și-a ridicat o biserică din piatră. Aceasta a fost sfințită în data de 27 august 1823 de către episcopul Vasile Moga[37].

---

[25] Telegraful Român 1913, p. 851
[26] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/a, f. 180.
[27] Păcurariu 2014, p. 307.
[28] Anuarul 1908, p. 43.
[29] Anuarul 1910, p. 58.
[30] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/a, f. 180.
[31] Tribuna 1911, p. 8.
[32] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/a, f. 181.
[33] Telegraful Român 1911, p. 511.
[34] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/a, f. 180.
[35] Stanca 2015, pp. 95-96.
[36] Păcurariu 2014, p. 307.
[37] Mulțumim domnului părinte Ioan Scutea pentru informație.

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea și primi ani ai secolului XX în această localitate slujea preotul **Ioan Manoviciu**. Acesta era născut în anul 1845[38] în localitatea Hundrubechiu (azi Movile, jud. Sibiu). Era absolvent al promoției 1871-1872 a Institutului Pedagogic – Teologic din Sibiu[39]. Probabil imediat după absolvire va ajunge preot în satul Retișdorfu deoarece, la 30 iulie 1877 acordă suma de un florin cu scopul înființării unei „Reuniuni meseriale" a tinerilor meseriași români din Sighișoara[40].

Nu avem date legate de soția sa. Singurele informații găsite sunt legate de faptul că fiica sa, Eugenia se va căsători la 15/28 septembrie 1902 cu Valeriu Cosma, teolog și preot ales în satul Iacobeni (azi jud. Sibiu). Nașul de cununie va fi protopopul ortodox de Agnita, Nicolae Moldovan și slujba a fost oficiată în biserica din Retișdorfu de Nicolae Dobre, preot în satul vecin, Hendorf[41].

A fost un bun administrator al parohiei, deoarece, în anul 1897 a reușit să repare edificiul bisericii din sat și a ridicat o nouă clădire din piatră și cărămidă pentru Școala confesională locală, care avea două clase, „... două chili și o bucătărie". De asemenea, a construit și o nouă casă parohială din piatră cu trei încăperi, o bucătărie și o cămară[42].

Nu doar că a fost un bun administrator, dar se va dovedi a fi un spirit filantrop. Contribuie cu suma de 7 coroane în anul 1900 pentru ridicarea Bisericii ortodoxe din Văleni, protopopiatul Cetății de Piatră[43]. De asemenea, la 1912 donează suma de 6 coroane pentru noua Biserica ortodoxă din Murăș-Oșorhei (azi Târgu Mureș)[44] și suma de 100 de coroane pentru ridicarea Catedralei Mitropolitane din Sibiu, în anul 1902[45]. Mai apoi, în anul 1916, în urma colectei făcute în sat realizată de Reuniunea femeilor române din localitate, oferă suma de 20 de coroane (din care, 10 coroane acordate personal) pentru orfelinatul din Sibiu[46].

Va activa în plan cultural, fiind membru al despărțământului Sighișoara al ASTREI[47], iar în anul 1899 îl găsim membru în Comitetul cercurial al despărțământului, alături de preoții Zaharie Ganea din Albești și Nicolae Doctor din Hașfalău (azi Vânători, jud. Mureș)[48].

[38] Telegraful Român 1917, p. 325.
[39] Roșca 1911, p. 151.
[40] Telegraful Român 1877, p. 282.
[41] Telegraful Român 1902/a, p. 427.
[42] Telegraful Român 1897, p. 286.
[43] Telegraful Român 1900, p. 107.
[44] Telegraful Român 1912, p. 279.
[45] Telegraful Român 1902, p. 442.
[46] Telegraful Român 1916, p. 130.
[47] Transilvania 1897, p. 258.
[48] Transilvania 1899, p. 131.

Tot în plan cultural în 1894 a contribuit cu 80 de crăițari la: „la concertul împreunat de teatru și joc" al „tinerimii studioase" din Șulumberg (azi Dealul Frumos, jud. Sibiu).[49] De asemenea, îl găsim contributor cu suma de 2 coroane în anul 1902 la „producțiunea teatrală" din Agnita a tinerilor români[50].

Este un membru activ în cadrul Conferințelor preoțești din cadrul Protopopiatului Sighișoara. În anul 1904, după decesul cărturarului Zaharia Boiu jr. va propune în cadrul ședinței sinodului protoprezbiterial, ca fondul inițiat de acest mare om de cultură pentru ridicarea unei Școli Centrale Confesionale să de numească de acum încolo: *Fondul Zaharia Boiu,* iar: „Propunerea s'a primit cu unanimitate din partea sinodului protopresbiteral."[51] De asemenea, în anul 1912 a participat la reuniunea preoților din protopopiat în ziua de 22 iunie cu o prelegere intitulată: „Care ar fi mijloacele mai aducătoare de scop pentru stoparea concubinajelor?"[52]

Va pleca din această lume, în data de 14/27 septembrie 1917: „în al 72-lea an al etății", fiind înmormântat în satul Retișdofu. Slujba de prohod a fost condusă de protopopul Demetriu Moldovan și de alți 6 preoți. Cu această ocazie protopopul Sighișoarei va evoca personalitatea celui trecut la Domnul: „A fost un preot de model, evlavios, activ, cinstit și muncitor (...) și toate așezămintele cu menițiune culturală, precum și diferitele fonduri esistente din parohie sunt opere grăitoare ale acum decedatului paroh. Ca membru în toate corporațiile noastre bisericești, tractuale și culturale, era activ, fiind stimat și respectat de toți, cu care venea în atingere. Cu el dispare omul vrednic de urmat și de pomenire, cu un trecut de 44 de ani în viața preoțească". Stima de care s-a bucurat în cadrul comunității este demonstrată și de faptul că: „La mormântul a vorbit în limba germană dl. paroh ev. luth. din loc. Din frumoasa cuvântare rostită ne-am putut convinge de stima și trecerea ce a avut-o decedatul înaintea străinilor, numindu-l pe adormitul în Domnul preot al ordinei, propagator al păcii și bunei înțelegeri între toți locuitorii comunei. În veci pomenirea lui!"[53]

Un alt sat din protopopiat era comuna vecină Țeline. Această comunitate până în anul 1850 era o filie a parohiei Hendorf, după care va deveni o parohie de sine stătătoare[54]. La începutul secolului XX slujea preotul **Nicolae Enciu.** Acesta era originar din Țeline, nu era absolvent de studii gimnaziale.[55] A finalizat studiile la Institutul Pedagogic Teologic din Sibiu în anul școlar

[49] Telegraful Român 1894, p. 462.
[50] Telegraful Român 1902/c, p. 349.
[51] Telegraful Român 1904/a, p. 114.
[52] Telegraful Român 1912/a, p. 302.
[53] Telegraful Român 1917, p. 325.
[54] Grama 1996, p. 177.
[55] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/b, f. 205.

1875/1876[56]. Înainte de a fi preot a activat șase ani ca învățător. De la 14 decembrie 1876 a ajuns preot în satul Țeline, o comunitate, care în anul 1908 avea 480 de suflete[57]. În timpul păstorii sale se va sfinți Biserica Ortodoxă din sat în anul 1887[58]. De asemenea, în anul 1889 participă la sfințirea Bisericii Ortodoxe din satul Bunești (azi jud. Brașov)[59]. Se va preocupa de refacerea Școlii Confesionale Ortodoxe din Țeline[60]. În anul 1911 primește pentru Școala Confesională suma de 500 de coroane din partea marelui mecena, Vasile de Stroiescu[61].

Legat de familia preotului, am reușit să identificăm doi copii ai acestuia: pe fiica Elena[62] și pe Nicolae, care între anii 1900[63]-1903[64] studia la Școala Reală de pe lângă Gimnaziul Ortodox din Brașov. Mai apoi în anul 1904-1905 era elev la Școala Comercială Română din Brașov[65], iar din anul 1907 ajungea student la secțiunea pedagogică a Institutului Pedagogic-Teologic din Sibiu[66]. Acesta se va căsători la 21 februarie 1910 cu Maria Boeriu din satul Valendorf (azi Văleni, jud. Brașov)[67]. Preotul Nicolae Enciu moare la 6/19 septembrie 1918 în satul Țeline la 6/19 septembrie 1918[68].

Din analiza biografiilor prezentate descoperim că avem de-a face cu preoți implicați în viața comunităților lor, nu doar în plan bisericesc, ci și național, cultural și educațional. S-au îngrijit de repararea bisericilor existente, iar în Țeline s-a construit o nouă biserică. S-au implicat în viața comunităților susținând activitățile și filantropice culturale românești derulate atât la nivel local cât și la nivelul Protopopiatului Sighișoara sau a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de la Sibiu.

Majoritatea parohiilor din jurul Sighișoarei au fost afectate în această perioadă de legea Apponyi a învățământului din 1907, prin care, pentru prezervarea Școlilor Confesionale era necesar a se lua măsuri urgente. Și în cazul celor trei parohii a fost necesară ridicarea unor edificii școlare. De această sarcină toți preoții și consiliile lor parohiale s-au achitat și Școlile Confesionale au funcționat în continuare.

---

[56] Roșca 1911, p. 153.
[57] Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/b, f. 205.
[58] Telegraful Român 1887, p. 351.
[59] Telegraful Român 1889, p. 299.
[60] Telegraful Român 1910, p. 192.
[61] Telegraful Român 1911/b, p. 281.
[62] AMA 1918, f. 1.
[63] Anuarul 1901, p. 239.
[64] Anuarul 1903, p. 268.
[65] Anuarul 1905, p. 1908.
[66] Telegraful Român 1907, p. 259.
[67] Olteanul 1910, p. 7.
[68] AMA 1918, f. 1.

Cu toate că, cu excepția lui Andrei Moldovan, care va ajunge episcop ortodox, activitatea celorlalți preoți s-a limitat doar la comunitatea în care activau, toți acești preoți și-au dus misiunea pastorală cu devotament. S-au implicat în mișcarea națională a românilor ardeleni și au pregătit calea spre marele act din 1 Decembrie 1918.

Abrevieri bibliografice

Anuarul 1901 – *Anuarul XXXVII al Gimnaziului Mare Public de religiunea greco-orientală din Brasso (Brașov), al școalei reale, al școalelor centrale primare pe al 51-lea an școlar 1900-1901*, publicat de Virgil Onițiu, director, Brașov, Tipografia Ciurcu et com., iunie 1901.

Anuarul 1903 – *Anuarul XXXIX al Gimnaziului Mare Public de religiunea greco-orientală din Brasso (Brașov), al școalei reale, al școalelor centrale primare pe al 53-lea an școlar 1902- 1903*, publicat de Virgil Onițiu, director, Brașov, Tipografia Ciurcu et com., iunie 1903.

Anuarul 1905 – *Anuarul Școalei comericale superioare greco-orientale române din Brașov pe anul XXXVI al existenței sale,* Anul școlar 1904-1905, publicat de Arseniu Vlaicu, director, Tipografia Circu et com., 1905.

Anuarul 1907 – *Anuarul XLIII, al Gimnaziului gr. or. Român din Brassó (Brașov), al Școalei Reale, al școalelor centrale primare pe al 57-lea an școlar 1906-1907*, publicat de Virgil Onițiu, director, Brașov, 1907.

Anuarul 1908 – *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic ortodox român din Arad (anul întemeierii 1812), Anul școlar 1907-1908*, Redactat de Roman R. Ciorogariu protosingel, director, Arad, Tiparul Tipografiei arhidiecezane g. or. române, 1908.

Anuarul 1910 – *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic ortodox român din Arad (anul întemeierii 1812), Anul Școlar 1909-1910*, Redactat de Roman R. Ciorogariu protosingel, director, Arad, Tiparul Tipografiei arhidiecezane g. or. române, 1910.

Anuarul 1912 – *XXVIII Anuar al Institutului pedagogic-teologic al arhidiecezei ort. Române transilvane în Nagy Szeben (Sibiu) pe anul școlar 1911/1912*, publicat de Dr. Eusebiu R. Roșca, director, Tiparul Tipografiei, Arhidiecezane, Sibiu, 1912.

AMA 1918 – Arhiva Mitropoliei Ardealului, III-506-1918, cota 9839.

Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/a – Fond Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara, nr. inv. 854, Dosar nr. 71, *Personalul bisericesc și școlar: numiri de preoți și învățători (docenți) salarizarea și retribuirea lor, sancțiuni și clauze disciplinare, diplome de absolvire (copii) a școliilor de învățători, 1917-1920*.

Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Mureș/b – Fond Protopopiatul Ortodox Român Sighișoara, nr. inv. 854, Dosar nr.59, *Corespondența cu organele bisericești și autoritățiile de stat privind școliile confesionale (situații școlare, evidența elevilor, obiecte de studiu școlare, activități culturale, serbări naționale populare etc.)*, 1908.

Arhiva Sighișoara 1864/65 – *Evangelisches Gymnasium A.B. in Schäßburg. Katalog der ersten Klasse von Schuljahr 1864/65* în Arhiva Liceului Teoretic Joseph Haltrich Sighișoara.

Foaia Poporului 1903 – *Foaia Poporului*, nr. 36, Duminică, 31 August (13 Septemvre) 1903, Anul XI.

Gazeta Transilvaniei 1885 – *Gazeta Transilvaniei*, nr. 196, Miercuri, 4 (16) Septemvre 1885, Anul XLVIII.

Gazeta Transilvaniei 1887 – *Gazeta Transilvaniei,* nr. 162, Duminică, 26 Iulie (7 Augustu) 1887, Anul L.

Gazeta Transilvaniei 1911 – *Gazeta Transilvaniei,* nr. 23, Brașov, Duminică, 30 Ianuarie (12 Februarie) 1911, Anul LXXIV.

Grama 1996 – Ana Grama, „Inventare de bunuri ale bisericilor românești Ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara (1854- 1855)" în *Marisia,* XXV, 1996, pp. 151-196.

Olteanul 1910 – *Olteanul,* nr. 8, Făgăraș, Joi, 18 Februarie (3 Martie) 1910, Anul II.

Păcurariu 2014 – Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români,* ediția a III-a, revizuită și adăugită, ed. Andreiană, Sibiu, 2014.

Roșca 1911 – Eusebiu R. Roșca, *Monografia Institutului Seminarial Teologic- Pedagogic din Sibiu al Arhidiocezei gr. or. române din Transilvania,* Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1911.

Stanca 2015 – Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919),* editie, studiu introductiv, note si indici de Mihai-Octavian Groza, Mircea- Gheorghe Abrudan, Cluj-Napoca/Deva, Editura Argonaut/Editura Episcopiei Devei si Hunedoarei, 2015.

Telegraful Român 1877 – *Telegraful Român,* nr. 70, Sibiiu, 4/16 Septembre 1877, Anulu XXV.

Telegraful Român 1882 – *Telegraful Român*, nr. 1, Sibiiu, Sâmbătă, 2/14 Ianuarie 1882, Anul XXX.

Telegraful Român 1887 – *Telegraful Român,* nr. 88, Sibiiu, Duminică, 19 Aprilie (1 maiu) 1887, Anul XXXV.

Telegraful Român 1889 – *Telegraful Român,* nr. 75, Sibiiu, Joi, 13/25 Iuliu 1889, Anul XXXVI.

Telegraful Român 1897 – *Telegraful Român,* nr. 72, Sibiiu, Joi 3/15 Iulie 1897, Anul XLV.

Telegraful Român 1899 – *Telegraful Român,* nr. 71, Sibiiu, Marți 6/18 Iuliu 1899, Anul XLVIII.

Telegraful Român 1899/a – *Telegraful Român,* nr. 52, Sibiiu, Joi, 13/25 Maiu 1899, Anul XLVIII.

Telegraful Român 1894 – *Telegraful Român,* nr. 115, Sibiiu, Marți 25 Octobre (6 Novembre) 1894, Anul XLII.

Telegraful Român 1900 – *Telegraful Român,* nr. 27, Sibiiu, Marți, 7/20 Maiu 1900, Anul XLVIII;

Telegraful Român 1902 – *Telegraful Român,* nr. 109, Sibiiu, Marți, 1/14 Octobre 1902, Anul L.

Telegraful Român 1902/a – *Telegraful Român,* nr. 105, Sibiiu, Sâmbătă 21 Septembre (4 Octobre) 1902, Anul L.

Telegraful Român 1902/b – *Telegraful Român,* nr. 109, Sibiu, Marți 1/14 Octobre 1902, Anul L.

Telegraful Român 1902/c – *Telegraful Român,* nr. 86, Sibiiu, Joi, 1/14 August 1902, Anul L.

Telegraful Român 1903 – *Telegraful Român,* nr. 134, Sibiiu, Sâmbătă, 6/19 Decembre 1903.

Telegraful Român 1904 – *Telegraful Român,* nr. 11, Sibiiu, Joi, 29 Ianuarie (11 Februarie) 1904, Anul LII.

Telegraful Român 1904/a – *Telegraful Român,* nr. 29, Sibiiu, Sâmbătă 13/26 Martie 1904, Anul LII.

Telegraful Român 1905 – *Telegraful Român,* nr. 36, Marți, 5/18 Aprilie 1905, Anul LIII.

Telegraful Român 1907 – *Telegraful Român,* nr. 94, Sibiiu, Marți, 28 August (10 Septemvrie) 1907, Anul LV.

Telegraful Român 1907/a – *Telegraful Român,* nr. 63, Sibiiu, Sâmbătă, 9/22 Iunie 1907, Anul LV.

Telegraful Român 1910 – *Telegraful Român,* nr. 45, Sibiiu, Joi 29 Aprilie (12 Maiu) 1910, Anul LVIII.

Telegraful Român 1911 – *Telegraful Român,* nr. 74, Sibiiu, Joi 14/27 Iulie 1911, Anul LIX.

Telegraful Român 1911/a – *Telegraful Român,* nr. 120, Sibiu, Marți, 15/28 Noemvrie 1911, Anul LIX.

Telegraful Român 1911/b – *Telegraful Român,* nr. 56, Sibiiu, Sâmbătă, 18 Iunie (1 Iulie) 1911, Anul LIX.

Telegraful Român 1912 – *Telegraful Român,* nr. 69, Sibiiu, Joi 28 Iunie (11 Iulie) 1912, Anul LX.
Telegraful Român 1912/a – *Telegraful Român,* nr. 74, Sibiiu, Joi 12/25 Iulie 1912, Anul LX.
Telegraful Român 1913 – *Telegraful Român,* nr. 86, Sibiiu, 20 August (2 Septemvrie), 1913, Anul LXI.
Telegraful Român 1916 – *Telegraful Român,* nr. 33, Sibiu, Joi 24 Martie (6 Aprilie) 1916, Anul LXIV.
Telegraful Român 1917 – *Telegraful Român,* nr. 81, Sibiiu, Joi, 5/18 Octomvrie 1917, Anul LXV.
Transilvania 1897 – *Transilvania,* nr. 7, August-Septemvre 1897, Anul XXVIII.
Transilvania 1899 – *Transilvania,* nr. 10, Sibiiu, Decembre 1899, Anul XXX.
Tribuna 1897 – *Tribuna,* nr. 97, Sibiu, Sâmbătă, 3/15 Maiu 1897, Anul XIV.
Tribuna 1911 – *Tribuna,* nr. 224, Arad, Duminică, 6/19 Noemvre 1911, Anul XV.
Teșculă 2024 – Nicolae Teșculă, *Contribuții la istoria românilor din Sighișoara,* ed. Mega, Cluj-Napoca, 2024.